

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д.УШИНСЬКОГО»

Лаврова Лариса Василівна

УДК 37.013.79

**ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКО-
ОСВІТНЬОГО АНАЛІЗУ**

Спеціальність 09.00.10 – філософія освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Одеса – 2011

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Здоров'я у сучасному суспільстві розглядається як глобальний феномен, з яким пов'язані практично всі процеси життєдіяльності соціуму та кожної особистості. Здорова життєдіяльність стає однією з основних передумов як розквіту країни, так і самореалізації та саморозвитку кожної людини. Відтак здоров'я стає одним з пріоритетних об'єктів як державної політики, так і наукових досліджень.

Здоровий спосіб життя є найбільш ефективним механізмом формування здоров'я. В умовах домінування так званих «хвороб цивілізації» він розглядається як основний фактор забезпечення особистісного та соціального здоров'я. Оскільки здоровий спосіб життя формується на основі цінностей культури здоров'я, найбільшу роль у цьому процесі відіграє система освіти.

Виокремлення процесу формування здорового способу життя в якості однієї з пріоритетних задач модернізації вітчизняної освіти передбачено Національною доктриною розвитку освіти в Україні та іншими концептуальними і директивними документами. Виконання цієї задачі вимагає глибокого дослідження теоретико-методологічних засад здорового способу життя, чинників його формування, взаємозв'язку з іншими соціальними та освітніми феноменами. Відтак здоровий спосіб життя стає важливим об'єктом філософсько-освітнього аналізу в контексті як становлення парадигми освіти, так і упровадження здоров'єзбираючих технологій в освітній процес.

У сучасній філософській думці відсутнє однозначне розуміння поняття здорового способу життя. Дослідники формують не тільки відмінне одне від одного бачення дослідження проблеми, але й різні методології наукових розвідок. Причиною цього є відсутність цілісного дослідження здорового способу життя на основі філософсько-освітньої методології, яке дало б можливість виявити його системну роль у модернізації вітчизняної освіти. Відтак виникає наукове завдання філософського аналізу процесу формування здорового способу життя у вітчизняній освіті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконувалася на кафедрі культури здоров'я Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у межах Державної цільової програми роботи з обдарованою молоддю на 2007–2010 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 року №1016. Представлена дисертація також є складовою частиною виконання регіональної програми роботи над основною науковою проблемою системи освіти Дніпропетровської області «Педагогічні стратегії розвитку інноваційної особистості».

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – виявити теоретико-методологічні особливості здорового способу життя в контексті філософсько-освітнього аналізу.

Мета дослідження обумовила вирішення наступних завдань:

- простежити генезу поняття здоров'я та здорового способу життя у філософсько-освітньому дискурсі;
- розкрити сутність та зміст поняття здорового способу життя крізь призму філософії здоров'я;
- визначити особливості співвідношення понять «здоров'я» та «здорового способу життя» у межах філософсько-освітнього дискурсу;
- окреслити складові освітнього виміру взаємодії культури здоров'я та здорового способу життя;
- означити роль здорового способу життя в освітній діяльності як чинника формування культури здоров'я;
- визначити здоровий спосіб життя як цінність, що реалізується у соціально-освітньому просторі;
- обґрунтувати методологічні основи формування здорового способу життя у процесі упровадження сучасної освіти.

Об'єкт дослідження – здоровий спосіб життя в освітньому процесі.

Предмет дослідження – особливості формування здорового способу життя в освітньому процесі сучасної України.

Методи дослідження. Методологія дослідження визначається як особливостями філософсько-освітнього аналізу, так і специфікою об'єкта та предмета. Найбільше методологічне значення для аналізу здорового способу життя мають положення про особистісний вимір освітньої діяльності, життя та освіти як сфери самоактуалізації особистості, екзистенціальний характер проблем взаємодії особистості та соціуму. При визначенні сутності проблем філософського аналізу здорового способу життя застосовувалася методологія структурно-функціонального і порівняльно-генезисного аналізу. Для визначення гносеологічних засад дослідження здорового способу життя використовувалися філософські ідеї про пізнання світу, формування наукової картини світу, філософське вчення про взаємозумовленість соціальних явищ і освітньої діяльності. Для дослідження здорового способу життя у контексті модернізації вітчизняної освіти використовувалися принципи системного й цілісного підходів до вивчення освітніх процесів; концептуальні ідеї про зв'язок свідомості й поведінки людини; концептуальні положення щодо формування здоров'я особистості в єдності всіх його аспектів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно дає можливість визначити особливості, проблематику, методологічні засади філософсько-освітнього аналізу здорового способу життя і на цій основі розкрити його природу як складової та чинника модернізації вітчизняної системи освіти. Наукова новизна відображається в наступному.

Вперше:

- обґрунтовано, що філософсько-освітня частина проблеми здоров'я та здорового способу життя з необхідністю стає важливою складовою сучасної філософії освіти і ґрунтується на їх дослідженні як соціальної та особистісної цінності, обов'язкової умови розгортання сутнісних сил та потенціалу особистості у процесі соціалізації та самоактуалізації, що у межах філософсько-освітнього дискурсу означає аналіз загальнокультурного та освітнього контексту формування цінностей здоров'я на рівні особистості та суспільства, а також зв'язок цього процесу з розвитком особистості і формуванням соціально-освітнього простору, у межах якого цінності здоров'я трансформуються у конкретні моделі здоров'єзберігаючої поведінки і зрештою – у здоровий спосіб життя;

- виявлено, що оскільки методологія формування культури здоров'я повністю відтворює загальну методологію освіти, орієнтовану на саморозвиток особистості, вона може бути використана як основа для об'єднання різноманітних напрямків упровадження розвивальної парадигми у вітчизняну освіту на базі формування здорового способу життя як інтегрованого практичного результату сформованих фізичної і духовної культури особистості.

Уточнено:

- обґрунтування, що по відношенню до способу життя культура є чинником його формування, а освіта є безпосереднім транслятором культури з соціального на особистісний рівень, і саме в процесі освітньої діяльності формуються засади культури здоров'я особистості, які визначають її цінності та здоровий спосіб життя; відтак здоровий спосіб життя слід розглядати як особливий різновид культурної діяльності, критерій дієвості культури здоров'я та її результуючий компонент, який формується на основі цінностей культури здоров'я, трансльованих системою освіти;

- поняття «здорового способу життя», яке відображує діяльність особистості та суспільства щодо забезпечення власного здоров'я і є основою всебічного прояву життєдіяльності людей, при цьому процес формування особистості у якості однієї з підвалин має здоровий спосіб життя як найважливішу умову освітнього та виховного впливу, а концепція здорового способу життя здобуває регламентуючий характер як інтегруюча філософсько-освітня категорія, яка визначає розуміння як характеру процесу здоров'єтворення особистістю, так і функціонування здоров'єзабезпечуючого освітнього та соціального простору;

- зв'язок філософсько-освітніх поглядів та розуміння здоров'я і здорового способу життя в основні періоди історії, при цьому виділено основну тенденцію ускладнення розуміння здорового способу життя як цілі освітньої діяльності від домінування фізичного здоров'я у первісному суспільстві до інтеграції фізичного, духовного й соціального здоров'я у ХХ столітті;

Отримало подальший розвиток:

- положення, що здоровий спосіб життя як цінність з одного боку, визначається його соціальною значущістю, а з іншого – є результатом творчої діяльності людей, при цьому і особистісний вимір цінності здорового способу життя, і формування його ціннісної значущості в межах суспільної свідомості є переважно результатом цілеспрямованого освітнього впливу; одним з його результатів є трансформації цінності як загально визнаної соціальної норми здорового способу життя в індивідуальні та варіативні смисложиттєві орієнтири здорового стилю життя, який безпосередньо створює передумови потреби особистості в самоактуалізації;

- обґрунтування того, що безпосередньою основою формування здорового способу життя освітніми засобами є створення та реалізація неперервної валеологічної освіти як самостійного компонента національної системи освіти, зорієнтованого на створення компетенцій щодо формування, збереження й зміцнення здоров'я та вибору здорового способу життя, а також на створення здорових умов освітньої діяльності шляхом упровадження здоров'єзберігаючих та здоров'єрозвивальних освітніх технологій.

Практичне значення одержаних результатів. Дослідження є важливим кроком у створенні методологічних та концептуальних засад становлення сучасної валеологічної освіти в Україні, спрямованої на формування здорового способу життя, а також проектування модернізаційних змін у вітчизняній системі освіти на основі упровадження здоров'єзберігаючих освітніх технологій. Здійснене дослідження дозволяє уточнити та систематизувати практичні напрями реформування вітчизняної освіти у напрямі забезпечення здоров'єзберігаючого середовища у освітніх закладах та формування цінностей здоров'я у освітній діяльності.

Результати дослідження доцільно застосовувати при розробці навчальних курсів для вищої та середньої школи, зокрема, курсів з філософії освіти, філософії здоров'я, культури здоров'я, а також спеціалізованих курсів з валеології, основ здоров'я, безпеки життєдіяльності та життєвих навичок. На основі його концептуальних узагальнень можна розробляти інструментально-технологічні проекти для формування здорового способу життя.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації обговорювалися на наукових і теоретичних семінарах і засіданнях кафедри культури здоров'я Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, а також знайшли відображення у доповідях на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях:

Всеукраїнська науково-практична конференція «Теорія і практика особистісно орієнтованої освіти (Запоріжжя, квітень 2002 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Філософія освіти як методологічна основа реформування школи» (Дніпропетровськ, квітень 2003 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Наступність у діяльності загальноосвітньої та професійної школи в профільному навчанні» (Донецьк, січень 2009 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Соціалізація особистості і

суспільні трансформації: механізми взаємовпливу» (Чернівці, травень 2009 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми формування здоров'я в фізкультурі і спорті» (Санкт-Петербург, вересень 2009 р.); Третя Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Освіта і здоров'я: формування здоров'я дітей, підлітків та молоді в умовах навчального закладу» (Суми, березень 2010 р.); I Международный образовательный Форум «Личность в едином образовательном пространстве» (Запоріжжя, травень 2010 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Розробка моделі школи сприяння здоров'ю в умовах санаторної школи-інтернату використання інноваційних технологій навчально-виховної та оздоровчої діяльності» (Кривий Ріг, вересень 2010 р.)

Публікації. Матеріали дослідження висвітлені у 9 публікаціях. Серед них: 4 статті у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України; 5 – тези та матеріали конференцій (1 у співавторстві). Внесок авторів паритетний.

Структура дисертації та її обсяг. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Матеріал викладено на 176 сторінках. Список використаних джерел – 183 найменувань, займає 18 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначається мета, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, сформульовані положення, які становлять наукову новизну роботи, розкривається значення дисертаційної роботи, вказується апробація дослідження, структура і обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Теоретико-методологічні засади філософсько-освітнього дослідження здорового способу життя»* – розкриті особливості філософсько-освітньої методології дослідження здоров'я та здорового способу життя.

У **першому підрозділі** *«Філософсько-освітні аспекти дослідження здоров'я та здорового способу життя»* показано взаємодію філософії освіти та філософії здоров'я у дослідженні здорового способу життя.

У межах філософського дискурсу здоров'я є предметом дослідження усіх складових філософії як галузі знання. Філософсько-освітній аспект аналізу феномену здоров'я пов'язаний насамперед з його ціннісним виміром. У філософсько-освітньому плані здоров'я слід інтерпретувати як характеристику особистості, що є основою її життєдіяльності й забезпечує можливості соціалізації, розкриття сутнісних сил, особистісної самоактуалізації у контексті реалізації особистісних цілей та соціальних цінностей.

Філософсько-освітній аналіз феномену здоров'я має спиратися на наявні філософські дослідження даної проблематики. Для філософсько-освітнього аналізу найбільше значення мають роботи таких фахівців, як Г. Апанасенко, Є. Боринштейн, І. Брехман, І. Єршова-Бабенко, М. Гончаренко, Г. Гребеньков,

А. Кавалеров, В. Казначеев, О. Команьова, В. Ліщук, О. Міхільов, І. Мурахов, В. Петленко, В. Сухіна, В. Сержантов, Н. Севастьянова, Т. Талько, М. Трифонова, А. Царенко, М. Цибра, Б. Чумаков.

На сьогодні загальний процес формування методології дослідження феномену здоров'я вилився у процес інституціоналізації відносно самостійної галузі знання – філософії здоров'я. Методологічно-світоглядний зміст філософії здоров'я, хоча і інтегрований спільним об'єктом наукових розвідок, є досить різноманітним. На сьогодні єдина достатньо розроблена парадигма філософії здоров'я, яка може бути застосована для його аналізу, пов'язана зі становленням валеології.

Валеологічна парадигма філософії освіти орієнтована на створення науки про формування, розвиток і збереження здоров'я людини. Філософський зміст валеології впливає з того, що вона забезпечує інтеграцію знань про здоров'я на базі певних світоглядних та методологічних принципів.

Враховуючи, що філософія освіти досліджує передусім здоров'я як особистісний атрибут, основу соціалізації та самоактуалізації особистості, важливою особливістю філософсько-освітнього аналізу феномена здоров'я є акцентування його особистісної атрибутивності.

У другому підрозділі *«Взаємодія здорового способу життя та здоров'я: філософсько-освітній вимір»* показані філософсько-освітні аспекти аналізу здорового способу життя.

Поняття «здорового способу життя» відображає діяльність особистості та суспільства щодо забезпечення власного здоров'я. Звідси, здоровий спосіб життя правомірно розглядати як вищий позитивний прояв взаємодії способу життя й здоров'я, його вищу цінність.

Здоровий спосіб життя, який формується на основі соціально-природного змісту феномену здоров'я має свою специфіку, яка визначається тим, що він більш наповнений психофізіологічним і духовним змістом життя індивіда або соціальних груп, оскільки в ньому представлено чотири взаємозалежні рівні життєдіяльності людини: соціальний, духовний, психологічний і біологічний. Здоров'я і здоровий спосіб життя є специфічною цілісністю, у межах якої на якісному й кількісному рівні можна оцінити відповідальність індивіда та держави за збереження і зміцнення індивідуального й суспільного здоров'я.

Теорія здорового способу життя сприяє розумінню того, що результатом будь-якого освітнього впливу та загалом процесу соціалізації має бути тільки соціально адаптована і психофізично-духовно гармонійна особистість. Процес формування особистості у якості однієї з підвалин має здоровий спосіб життя як найважливішу умову освітнього та виховного впливу. Виходячи з цього, концепція здорового способу життя здобуває регламентуючий характер як інтегруюча філософсько-освітня категорія. У межах такого розуміння здорового способу життя його становлення у освітньому процесі розглядається як атрибутивна характеристика загалом

активності особистості. Саме концепт здорового способу життя дає можливість наповнити культурно-ціннісним змістом освітню діяльність, спрямовану на формування цінності здоров'я.

У *третьому підрозділі «Формування здорового способу життя засобами освіти: філософсько-історична ретроспектива»* показано генезис розуміння здорового способу життя в історії філософської думки.

Наукові засади формування здорового способу життя в цілісному вигляді формуються уже в ранніх цивілізаціях. Розроблена філософами і лікарями античності філософська основа взаємозв'язку способу життя й здоров'я мала прямий вихід на освітню практику. У виховному процесі широко використовувалися технології здорового способу життя. Сам освітній процес був зорієнтований на формування у підростаючого покоління цінностей, які забезпечували здоров'єзберігаючі форми життєдіяльності як під час навчання, так і у подальшому житті. Культурно-ціннісні аспекти здоров'я були домінуючими у Середні віки, коли панувало божественне розуміння світу. Людина вважалася як духовно здорова тільки у лоні церкви, відповідно спосіб життя мав всеціло визначатися церковно-релігійними канонами.

Проблематика здоров'я та здорового способу починаючи з Нового часу, вже прямо пов'язана з освітньою діяльністю, оскільки саме освіта розглядається як рушійна сила розвитку та основа формування світогляду. Філософи-просвітителі розробляли комплексні системи формування здорового способу життя як основи виховної діяльності. Найбільший внесок у розробку теоретико-методологічних засад здорового способу життя у контексті освітньої діяльності внесли знамениті педагоги-просвітителі. Проте просвітницькі ідеали примушували абсолютизувати вплив освітньої діяльності на формування здорового способу життя у відриві від загального впливу на цей процес соціальних умов. Цей недолік було подолано у філософсько-освітніх системах XIX-XX ст., зорієнтованих на єдність освітнього та соціального аспектів здорового способу життя.

У *другому розділі «Культура здоров'я та здоровий спосіб життя у освітньому процесі»* проаналізовано роль культури здоров'я як безпосередньої основи формування здорового способу життя в освіті.

У *першому підрозділі «Освітній вимір взаємодії культури здоров'я та здорового способу життя»* показано взаємодію культури здоров'я та здорового способу життя в освітньому процесі.

Спосіб життя є прямим результатом культурно визначених цінностей та характеру соціального оточення. Освіта є безпосереднім транслятором культури з соціального на особистісний рівень, і саме в процесі освітньої діяльності формуються засади культури особистості, які визначають її цінності та спосіб життя. Тому з філософсько-освітньої точки зору найбільш актуальним є той аспект впливу культури на здоровий спосіб життя, який пов'язаний з особистісною культурою та її формуванням у процесі освітньої діяльності.

Загалом культуру здоров'я доцільно характеризувати як цілісну практико орієнтовану систему знань і вмінь саморозвитку особистості, а також сукупність норм і цінностей, що забезпечують уявлення про роль і місце культури здоров'я в системі суспільних відносин. Існує прямий зв'язок між культурою здоров'я та здоровим способом життя, оскільки культура здоров'я являє собою інтегративний особистісний утвір, який поєднує відповідальне ставлення до здоров'я, реалізацію здорового способу життя й здатність до активізації життєвих ресурсів, що у своїй єдності впливає на життєву успішність і забезпечення людиною здорової життєдіяльності. Найважливішим елементом культури здоров'я є ставлення суб'єкта до свого здоров'я.

Здоровий спосіб життя як соціокультурний фактор модельно відтворює альтернативу сучасної культури, зберігає й зміцнює сутнісні механізми соціально-культурного життя людини й формує її як соціально компетентну особистість. Здоровий спосіб життя значною мірою можна розглядати як критерій дієвості культури здоров'я в суспільстві та освітній діяльності.

У другому підрозділі *«Культура здоров'я в освітній діяльності як чинник формування здорового способу життя»* визначено напрями впливу культури здоров'я на формування здорового способу життя в освітньому процесі.

У межах розвивальної парадигми освіти процес цілеспрямованого формування культури здоров'я у освітній діяльності розглядається як найбільш ефективний напрям вирішення проблеми як індивідуального здоров'я, так і здоров'я нації в цілому. За рахунок культивування культури здоров'я як одного з пріоритетних напрямів розвитку вітчизняної освітньої системи створюється механізм превентивного впливу на спосіб життя людей і забезпечення здорової життєдіяльності, що має допомогти вирішити глобальну проблему *«ризиків для здоров'я»* цивілізаційного походження.

Базовим аспектом освітнього процесу з формування культури здоров'я є виховання фізичної та духовної культури. Об'єднуючим і стабілізуючим фактором для підпорядкування цілеспрямованому освітньому впливу стихійних складових має служити здоровий спосіб життя індивіда. Він здатний підтримувати процес формування фізичної та морально-духовної культури здоров'я суспільства і забезпечувати відповідне наповнення моделі життя конкретної особистості. Саме через здоровий спосіб життя культура здоров'я і в цьому випадку забезпечує формування базових здоров'єзберігаючих цінностей у сучасному суспільстві - життєздатності, життєспроможності, самозбереження, здоров'я людини.

У третьому розділі *«Здоровий спосіб життя у модернізації вітчизняної освіти»* – розкрито значення здорового способу життя в процесі реформування вітчизняної освіти.

У першому підрозділі «Здоровий спосіб життя як цінність» виокремлено та проаналізовано ціннісний вимір здорового способу життя.

Ціннісний аспект здорового способу життя визначається його синтетичними якостями поєднання способу життя й здоров'я. Можна виділити наступні інструментальні цінності, що характеризують актуалізацію людини в досягненні свого здоров'я: здоровий стиль життя, відношення до здоров'я як до вітальної цінності, усвідомлення відповідальності людини за вибір буття й за своє здоров'я. Здоровий спосіб життя як цінність – це не тільки відображення умов життя у межах даного соціуму, але одночасно прояв і результат творчої діяльності людей.

Розгляд здорового способу життя як цінності концентрується на двох основних проблемах. Перша з них вказує на суб'єктивний характер самих цінностей і їх нерозривний зв'язок із потребами особистості й суспільства в цілому, друга – на розуміння цінностей як функціонального буття речей і відносин, які визначаються їхньою соціальною значимістю. Найбільш значимою складовою соціальних цінностей здорового способу життя є сформованість суспільної свідомості щодо значущості здорового способу життя. Ціннісний аналіз здорового способу життя у контексті філософсько-освітньої проблематики вимагає з'ясування механізмів трансформації загальносоціальних цінностей здоров'я на індивідуальний рівень.

Основою вирішення даної проблеми є визначення динаміки здорового способу життя та здорового стилю життя. Специфікою здорового стилю життя є формування системи індивідуальних потреб та цінностей, яка сприяє розвитку даної особистості, а також оптимальні з погляду особистості та її смисложиттєвих пріоритетів способи реалізації власних потреб і цінностей. Тут проблема здорового стилю життя перетинається з механізмами самоактуалізації особистості.

У другому підрозділі «Методологічні аспекти формування здорового способу життя у контексті упровадження валеологічної освіти» розкрита роль здорового способу життя як цілі валеологічної освіти.

Безпосередньою основою формування здорового способу життя в системі освіти є створення та реалізація неперервної валеологічної освіти в Україні. Валеологічна освіта зорієнтована на створення компетенцій щодо формування, збереження й зміцнення здоров'я та вибору здорового способу життя. На основі її упровадження здійснюється урахування принципово нових, валеологічних вимог до змісту освіти, формування валеологічної свідомості громадян нашої держави, культури здоров'я та здорового способу життя особистості. Крім цього, безпосередньо в освітніх закладах вона орієнтована на створення здорових умов освітньої діяльності. Результати навчання здоровому способу життя слід розуміти як суттєвий аспект становлення та соціалізації особистості.

Безпосередній вихід на освітню практику щодо формування здорового способу життя мають теоретико-методологічні проблеми, пов'язані з розробкою і застосуванням здоров'єзберігаючих освітніх технологій. Останні

є конкретним механізмом реалізації теоретичних положень та принципів валеологічної, у більш широкому розумінні – загалом здоров'єзберігаючої освіти. Відповідно здоров'єзберігаючі освітні технології як механізм реалізації валеологічної освіти представляють собою сукупність принципів, технік методів педагогічної роботи, які доповнюють традиційні технології освіти завданнями здоров'єзбереження, здоров'єрозвитку та формування культури здоров'я і здорового способу життя. Метою здоров'єзберігаючих технологій є як досягнення заданого освітнього результату без шкоди для здоров'я суб'єктів освітнього процесу, так і формування їх здоров'єзберігаючої свідомості.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішена важлива наукова проблема – здійснено філософсько-освітній аналіз здорового способу життя у вітчизняній системі освіти. На основі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки:

1. *Здоров'я людини інтерпретується як глобальний феномен, що є предметом розгляду практично всіх людинознавчих наук. У межах філософського дискурсу здоров'я є предметом дослідження усіх складових філософії як галузі знання. На сьогодні загальний процес формування методології дослідження феномену здоров'я вилився у процес інституціоналізації відносно самостійної галузі знання – філософії здоров'я. Філософський зміст валеології випливає з того, що вона забезпечує інтеграцію знань про здоров'я на базі певних світоглядних та методологічних принципів. Філософсько-освітня частина проблеми здоров'я з необхідністю стає важливою складовою сучасної філософії освіти.*

2. У філософсько-освітньому плані здоров'я слід інтерпретувати як характеристику особистості, що є основою її життєдіяльності і забезпечує можливості соціалізації, розкриття сутнісних сил, особистісної самоактуалізації у контексті реалізації особистісних цілей та соціальних цінностей. Характерною особливістю філософсько-освітнього аналізу феномену здоров'я є його дослідження соціальної та особистісної цінності. Завдання філософсько-освітнього аналізу цієї проблеми полягає у обґрунтуванні шляхів освітнього впливу на особистість та суспільство для інтеріоризації цінностей здоров'я і формування безпосередніх мотивів щодо вибору здорового способу життя. Включення проблематики здоров'я і здорового способу життя до філософсько-освітнього дискурсу є важливим кроком у формуванні сучасної методології освітньої діяльності взагалі, а не лише тих її аспектів, які пов'язані зі здоров'єзберігаючими освітніми технологіями.

3. Поняття «здорового способу життя» відображає діяльність особистості та суспільства щодо забезпечення власного здоров'я. *Здоров'я і здоровий спосіб життя сприяють всебічному прояву життєдіяльності людей, реалізації індивіда як особистості, у чому полягає головний філософсько-освітній аспект даної проблеми. Виходячи з цього, концепція здорового*

способу життя здобуває регламентуючий характер як інтегруюча філософсько-освітня категорія. Філософсько-освітня проблематика взаємозв'язку феноменів здоров'я та здорового способу життя полягає у обґрунтуванні методології освітньої діяльності, пов'язаної з трансформацією загальних принципів цінності здоров'я у конкретні смисложиттєві пріоритети, що є безпосередніми чинниками здорового способу життя конкретних людей. Засобами освітнього впливу на особистість та суспільство має бути створений своєрідний здоров'єзабезпечуючий освітній та соціальний простір, у межах якого всі соціальні інститути нашого суспільства і вся система освіти працювали б на формування соціалізуючи, освітніх, соціально-економічних чинників генерування у людей цінностей здорового способу життя.

4. Наукові засади формування здорового способу життя в цілісному вигляді формуються вже в *ранніх цивілізаціях*. Найбільший внесок у розробку теоретико-методологічних засад здорового способу життя у контексті освітньої діяльності внесли знамениті педагоги-просвітителі. Недолік абсолютизації просвітницького ідеалу було подолано у філософсько-освітніх системах ХІХ-ХХ ст., які зорієнтовані на єдність освітнього та соціального аспектів здорового способу життя.

5. По відношенню до способу життя культура є чинником його формування як на соціальному, так і на особистісному рівні. Освіта є безпосереднім транслятором культури з соціального на особистісний рівень, і саме в процесі освітньої діяльності формуються засади культури особистості, які визначають її цінності та спосіб життя. Найважливішим елементом культури здоров'я є ставлення суб'єкта до свого здоров'я. Соціальні функції здорового способу життя реалізуються через активну діяльність людини, спрямовану на використання відповідних культурних цінностей. Здоровий спосіб життя слід розглядати як особливий різновидність культурної діяльності, результати якої корисні для суспільства й особистості. Культура здоров'я у здоровому способі життя проявляється передусім як різноманіття його цінностей, трансльовані системою освіти. У цьому контексті здійснення здорового способу життя можна розглядати як результуючий компонент культури здоров'я, у якому проявляється діяльнісний аспект відповідального ставлення особистості до власного здоров'я.

6. За рахунок культивування культури здоров'я як одного з пріоритетних напрямів розвитку вітчизняної освітньої системи створюється механізм превентивного впливу на спосіб життя людей і забезпечення здорової життєдіяльності. З культурою здоров'я у вітчизняній системі освіти пов'язане упровадження нових парадигмальних засад організації освітнього процесу, які фахівці називають посткласичними. Методологія формування культури здоров'я повністю відтворює загальну методологію освіти, орієнтовану на саморозвиток особистості, і може бути використана як інтегративна основа для об'єднання різноманітних напрямків упровадження розвивальної парадигми у вітчизняну освіту. Базовим аспектом освітнього процесу з

формування культури здоров'я є виховання фізичної та духовної культури. Об'єднуючим і стабілізуючим фактором при цьому має служити здоровий спосіб життя, який здатний підтримувати процес формування фізичної та морально-духовної культури здоров'я суспільства і забезпечувати відповідне наповнення моделі життя конкретної особистості. Саме через здоровий спосіб життя культура здоров'я і в цьому випадку забезпечує формування базових здоров'єзберігаючих цінностей у сучасному суспільстві - життєздатності, життєспроможності, самозбереження, здоров'я людини.

7. Здоровий спосіб життя як цінність - це не тільки відображення умов життя у межах даного соціуму, але одночасно прояв і результат творчої діяльності людей. Поняття «здоровий стиль життя» і «здоровий спосіб життя» дозволяють розкрити механізм трансформації цінності як загальноновизнаної соціальної норми, що визначає процес соціалізації особистості та спрямованість освітньої діяльності в індивідуальні та варіативні смисложиттєві орієнтири, що визначають ціннісний вибір конкретної особистості. Здоровий стиль життя можна трактувати як індивідуалізований варіант здорового способу життя, що включає в себе світоглядний і поведінковий аспекти. Здоровий стиль життя тільки тоді відповідає своєму визначенню, коли створює передумови для задоволення не тільки життєво необхідних потреб, але й потреби в самоактуалізації.

8. Безпосередньою основою формування здорового способу життя в системі освіти є створення та реалізація неперервної валеологічної освіти в Україні. Валеологічна освіта як самостійний компонент національної системи освіти зорієнтована на створення компетенцій щодо формування, збереження й зміцнення здоров'я та вибору здорового способу життя, а також на створення здорових умов освітньої діяльності. Конкретним механізмом реалізації теоретичних положень та принципів валеологічної освіти є здоров'єзберігаючі освітні технології. Сам процес здоров'єзбереження та здоров'єрозвитку в освіті може виступати у двох іпостасях. По-перше, як основна мета освітнього процесу, коли мова йде про формування культури здоров'я та здорового способу життя у контексті само актуалізації особистості. По-друге, як необхідна умова організації освітнього процесу, яка визначає його організаційно-технологічні характеристики виходячи із завдань збереження здоров'я його суб'єктів. У якості практичних рекомендацій у роботі виділено низку методологічних засад щодо організації освітнього процесу, а також показники, які свідчать про результативність процесу формування здорового способу життя.

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Лаврова Л. В. Філософсько-освітні засади діяльнісного підходу до формування здорового способу життя //Л. В. Лаврова// Наукові записки Харківського університету Повітряних Сил. Соціальна філософія, психологія Харків. — 2009. — Вип. 1 (32). — С. 165-172.

2. Лаврова Л. В. Методологічні особливості філософського аналізу освіти / Лаврова Л. В. // Філософія. Культура. Життя. Міжвузівський збірник наукових праць. — 2009. — Випуск 32. — Дніпропетровськ. — С. 157-162.
3. Лаврова Л. В. Філософські аспекти гуманізації та гуманітаризації освіти / Лаврова Л. В. // Практична філософія. — Київ. — 2009. — № 3. — С. 64-68.
4. Лаврова Л. В. Формування здорової особистості як філософсько-освітня проблема // Лаврова Л. В. // Наукове пізнання: методологія та технологія. Серія: філософія, соціологія, політологія. — Одеса. — 2008. — №2. — С. 85-88.
5. Лаврова Л. В. Здорова особистість та здоровий спосіб життя: діалектика взаємозв'язку // Л. В. Лаврова // Філософія освіти як методологічна основа реформування школи: Всеукраїнська наук.практ.конф.14-15 квітня 2003 р. — Дніпропетровськ: ДОІППО, 2009. — С. 222-229.
6. Лаврова Л. В. Оволодіння учнями життєвими навичками збереження здоров'я // Л. В. Лаврова // Наступність у діяльності загальноосвітньої та професійної школи в профільному навчанні: V Міжнародна наук.- практи. конф., 27-28 січня 2009р.: Тези. — Донецьк: ІПО ІПП УМО, 2009. — С.100-101.
7. Лаврова Л. В. Формування здорового способу життя як аспект соціалізації особистості // Л. В. Лаврова // Соціалізація особистості і суспільні трансформації: механізми взаємовпливу та вияв. Міжнародна наук. практи. конф., 14-16 травня 2009. — Чернівці, 2009. — С.161-163.
8. Лаврова Л. В. Концептуальные аспекты проблемы формирования здоровой личности / Лаврова Л. В., Мікулак Н. М. // Матеріали Міжнародної научної конференції (Санкт-Петербург, 24-25 вересня 2009 г.) . — СПб.: Изд-во «Олімп-СПб», 2009. — С.136-137.
9. Лаврова Л. В. Здоров'я через освіту як один із пріоритетних напрямків розвитку освіти / Лаврова Л. В. / Матеріали третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 25-26 березня 2010 р. «Освіта і здоров'я: формування здоров'я дітей, підлітків та молоді в умовах навчального закладу». — Суми, 2010. — С.91.

АНОТАЦІЯ

Лаврова Л. В. Здоровий спосіб життя як предмет філософсько-освітнього аналізу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.10 — філософія освіти. — Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса, 2011.

Дисертація присвячена актуальній проблемі філософії освіти — дослідженню здорового способу життя як одного з аспектів становлення посткласичної освіти.

У роботі обґрунтовано філософську методологію аналізу здорового способу життя як складової та механізму здійснення освітніх реформ в

Україні Визначено специфіку здорового способу життя як результуючої діяльності системи освіти з формування цінності здоров'я та здорової життєдіяльності особистості і суспільства.

Дослідження дозволяє систематизувати методологічні і концептуальні засади становлення системи валеологічної освіти в Україні, а також проектування модернізаційних змін у вітчизняній системі освіти на основі розвитку її здоров'єзберігаючого потенціалу, адаптуючи освітню діяльність до існуючих європейських та світових стандартів забезпечення здоров'я і здорового способу життя в освітньому процесі.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, філософія освіти, філософія здоров'я, культура здоров'я, валеологічна освіта.

АННОТАЦІЯ

Лаврова Л. В. Здоровый образа жизни как предмет философско-образовательного анализа. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.10 — философия образования. — Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, Одесса, 2011.

Диссертация посвящена актуальной проблеме философии образования — исследованию здорового образа жизни как одного из аспектов становления посткласического образования.

В работе обоснована философская методология анализа здорового образа жизни как составляющей и механизма осуществления образовательных реформ в Украине. Определена специфика здорового образа жизни как результирующей деятельности системы образования по формированию ценности здоровья и здоровой жизнедеятельности личности и общества.

Понятие «здорового образа жизни» отображает деятельность личности и общества относительно обеспечения собственного здоровья. Здоровье и здоровый образ жизни содействуют всестороннему проявлению жизнедеятельности людей, реализации индивида как личности, в чем состоит главный философско-образовательный аспект данной проблемы. Философская проблематика взаимосвязи феноменов здоровья и здорового образа жизни состоит в обосновании методологии образовательной деятельности, связанной с трансформацией общих принципов ценности здоровья в конкретные смысложизненные приоритеты, которые являются непосредственными факторами здорового образа жизни конкретных людей.

По отношению к здоровому образу жизни культура здоровья является фактором его формирования как на социальном, так и на личностном уровне. Образование является непосредственным транслятором культуры из социального на личностный уровень, и именно в процессе образовательной деятельности формируются принципы культуры личности, которые определяют ее ценности и образ жизни. Социальные функции здорового

образа жизни реализуются через активную деятельность человека, направленную на использование соответствующих культурных ценностей. Здоровый образ жизни следует рассматривать как особую разновидность культурной деятельности, результаты которой полезны для общества и личности. Культура здоровья в здоровом образе жизни проявляется прежде всего как многообразие его ценностей, транслированные системой образования.

С культурой здоровья в отечественной системе образования связано внедрение новых парадигмальных принципов организации образовательного процесса, которые специалисты называют посткласическими. Базовым аспектом образовательного процесса по формированию культуры здоровья является воспитания физической и духовной культуры. Объединяющим и стабилизирующим фактором при этом должен служить здоровый образ жизни, который способен поддерживать процесс формирования физической и нравственно-духовной культуры здоровья общества и обеспечивать соответствующее наполнение модели жизни конкретной личности.

Понятие «здоровый стиль жизни» и «здоровый образ жизни» позволяют раскрыть механизм трансформации ценности как общепризнанной социальной нормы, которая определяет процесс социализации личности и направленность образовательной деятельности в индивидуальные и вариативные смысложизненные ориентиры, которые определяют ценностный выбор конкретного человека. Здоровый стиль жизни можно интерпретировать как индивидуализированный вариант здорового образа жизни, который включает в себя мировоззренческий и поведенческий аспекты. Здоровый стиль жизни только тогда отвечает своему определению, когда создает предпосылки для удовлетворения не только жизненно необходимых нужд, но и потребности в самоактуализации.

Валеологическое образование как самостоятельный компонент национальной системы образования ориентирован на создание компетенций относительно формирования, сохранение и укрепление здоровья и выбора здорового образа жизни, а также на создание здоровых условий образовательной деятельности. Конкретным механизмом реализации теоретических положений и принципов валеологического образования являются здоровьесберегающие образовательные технологии.

Исследование позволяет систематизировать методологические и концептуальные принципы становления системы валеологического образования в Украине, а также проектирование модернизационных изменений в отечественной системе образования на основе развития ее здоровьесберегающего потенциала, адаптируя образовательную деятельность к существующим европейским и мировым стандартам обеспечения здоровья и здорового образа жизни в образовательном процессе.

Ключевые слова: здоровый образ жизни, философия образования, философия здоров'я, валеологическое образование.

ANNOTATION

Lavrova L. V. Healthy way of life as a subject of philosophical-education analysis. — Written copy.

Dissertation for candidate's degree of philosophical sciences on the speciality 09.00.10 - philosophy of education. South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinskiy. — Odessa, 2011.

Dissertation is devoted the issue of the day of philosophy of education – research of preventive education as one of aspects and mechanisms of becoming of postklasichnoy education. In-process grounded philosophical methodology of analysis of healthy way of life as a constituent and mechanism of realization of educational reforms in Ukraine Certainly specific of healthy way of life as resulting activity of the system of education from forming of value of health and healthy vital functions of personality and society.

Research allows to systematize methodological and conceptual principles of becoming of the system of valeological education in Ukraine, and also planning of modernization changes in the domestic system of education on the basis of development of it zdorov'ezberigayuchego potential, adapting educational activity to the existent European and world standards of providing of health and healthy way of life in an educational process.

Key words: healthy way of life, philosophy of education, philosophy of health, culture of health, valeological education.